

DŽOZEF M. MARŠAL III

**P U T
L U D O G
K O N J A**

ISTORIJA PLEMENA LAKOTA

Prevela
Stela Spasić

■ Laguna ■

Naslov originala

Joseph M. Marshall III

THE JOURNEY OF CRAZY HORSE

Copyright © 2004 by Joseph M. Marshall III

Translation copyright © 2021 za srpsko izdanje, LAGUNA

Posvećeno uspomeni na dva ratnika

Na jednog koji je preminuo mlad

VOJNIK MELVIN MARŠAL
Četrdeset četvrta pešadijska divizija
Vojske SAD

Rođen 16. oktobra 1926.
Ranjen u borbi 8. juna 1945.
Preminuo od povreda 12. juna 1945.

Ohitiya Otanin
(Njegova Hrabrost Je Poznata)

Oglala/Sičangu Lakota

i

Na drugog koji je iskoristio priliku koju ovaj prvi nije imao

DŽON R. VILIJAMS, doktor pedagoških nauka.
Suprug, otac, profesor, veteran Korejskog rata i prijatelj

Rođen 13. juna 1931.
Preminuo 4. septembra 2001.

Mato Ihanbla
(Medved Sanjar)

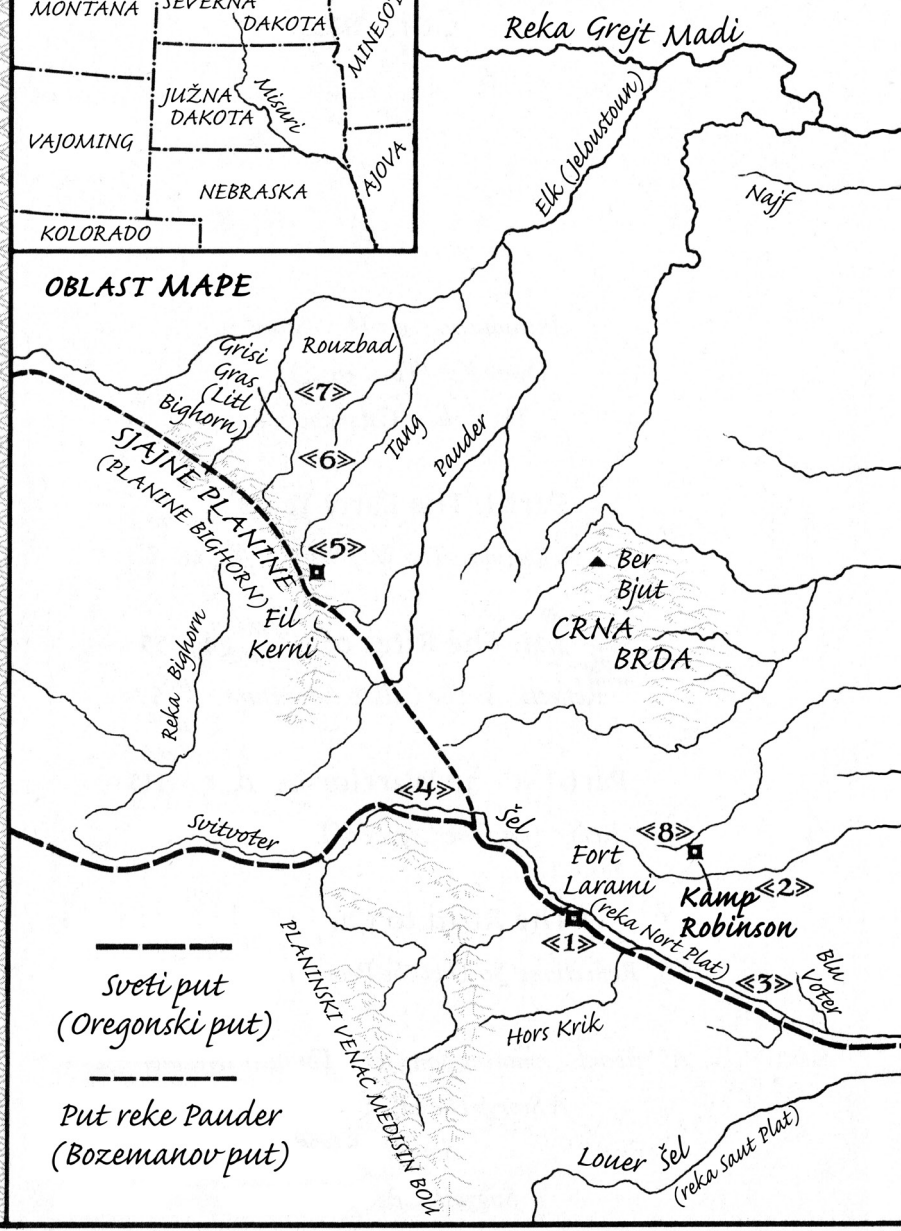
Oglala Lakota

Sadržaj

- Uvod u priču o heroju* • 11
Oyate Kin (Narod) • 23
Kalendar plemena Lakota • 25
- Prvi deo: Detinjstvo • 27
Sećanja – Put kojim smo došli • 72
- Drugi deo: Inicijacija • 81
Sećanja – Zov u avanturu • 130
- Treći deo: Vođa ratnika • 139
Sećanja – Vođstvo kao nasleđe • 205
- Četvrti deo: Put za Kamp Robinson • 216
Sećanja – Da bi narod mogao da živi • 288
- Pogovor: Pisma u čast Sanjara Grmljavine* • 299
Priča: Siloviti luk • 307
Izvori • 311
Preporučena literatura • 317

OBLAST MAPE

— — — — —
 Sveti put
 (Oregonski put)

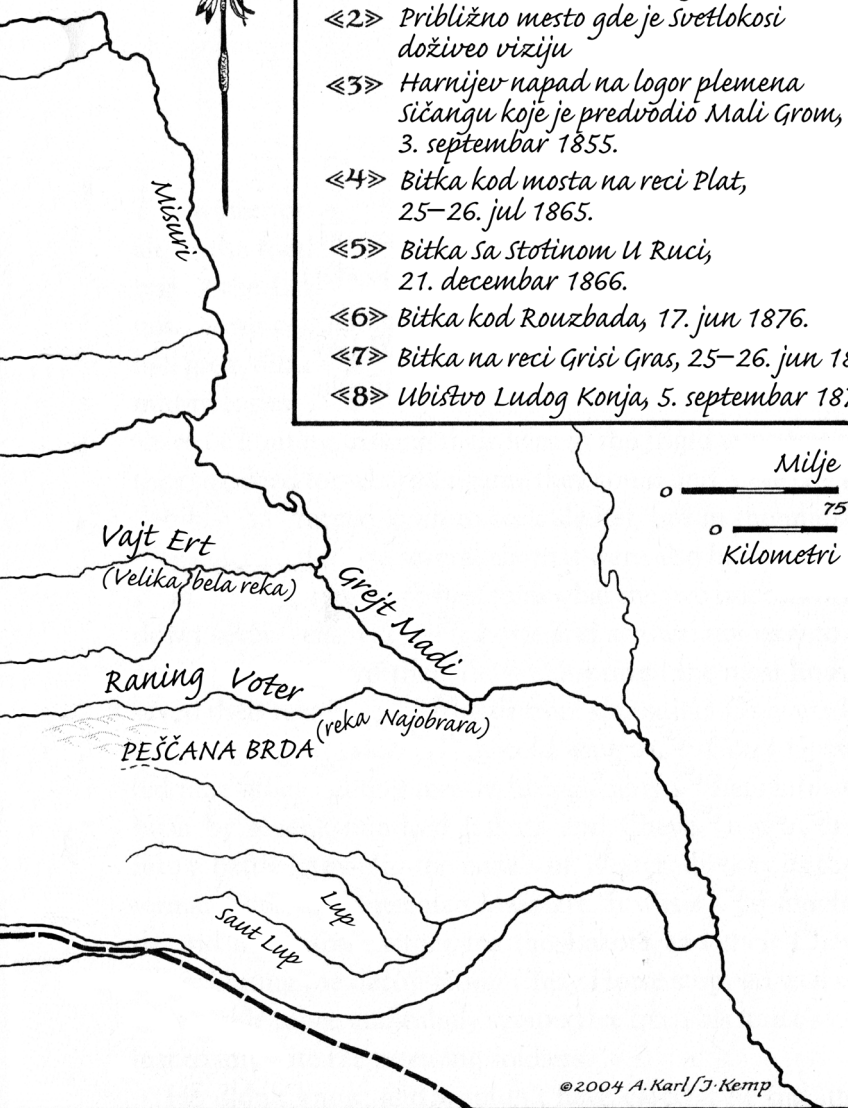
— — — — —
 Put reke Pauder
 (Bozemanov put)

SEVER

Događaji u životu Ludog Konja

- «1» Gratanov masakr, 19. avgust 1854.
- «2» Približno mesto gde je Svetlokoski doživeo viziju
- «3» Harnijev napad na logor plemena Sičangu koje je predvodio Mali Grom, 3. septembar 1855.
- «4» Bitka kod mosta na reci Plat, 25–26. jul 1865.
- «5» Bitka Sa Stotinom U Ruci, 21. decembar 1866.
- «6» Bitka kod Rouzbada, 17. jun 1876.
- «7» Bitka na reci Grisi Gras, 25–26. jun 1876.
- «8» Ubistvo Ludog Konja, 5. septembar 1877.

Uvod u priču o heroju

Zima 1866-67. bila je ledeno hladna a dubok sneg je prekrivao podnožje Sjajnih planina (Bighorn) u predelu koji su Lakote* zvali oblast reke Pauder, na današnjem severu središnjeg dela Vajominga. Bizona je bilo vrlo malo i lovci su teško nalazili vapitije** i jelene. Ludi Konj, koji je tada bio u srednjim dvadesetim godinama, i njegov mlađi brat Mali Soko takođe su išli u lov i rizikovali svoj život po velikoj hladnoći u potrazi za bilo kakvom divljači. Jednog dana su bili prinuđeni da pronađu sklonište zbog iznenadne mećave, i ipak su slučajno videli nekoliko vapitija koji su se takođe sklonili od vetra. Kad se oluja malo smirila, dva lovca su ustrelila nekoliko vapitija lukom i strelom, što nije bio nimalo lak posao u ledenim uslovima. Preneli su meso kući i spasli svoje rođake i prijatelje gladi. Samo nekoliko nedelja pre toga, po još jednom neverovatno hladnom zimskom danu, Ludi Konj je zajedno s drugih devet boraca

* Lakote su u nekim delovima sveta poznatiji kao Sijuksi, što je zapravo bio pogrdan naziv, a znači „male zmije“. U knjizi su Lakote, kako su sami sebe nazivali. (Prim. prev.)

** Vapiti, posebna vrsta jelena, karakterišu je izuzetno krupne jedinke, tek nešto malo manje od severnoameričkog losa. (Prim. prev.)

namamio osamdeset vojnika u zasedu koju je pripremilo nekoliko stotina ratnika Lakota i Čejena, i posle koje je usledila bitka u analima istorije Zapada poznata kao Fetermanova bitka ili Fetermanov masakr. Bila je to teška borba i odlučujuća pobjeda Lakota i njihovih saveznika Čejena. Mameći neprijatelje u klopku u času, kad se našao u dometu njihovih pušaka Ludi Konj je zastao i mirno sastrugao led s kopita svog konja samo da bi razbesneo vojnike koji su ga jurili.

On nije znao, a i ne bi ga bilo briga i da jeste znao, da je tada položio temelj za mitove i legende koji će se ispredati o njegovom nasleđu.

Kad se pomene ime Ludi Konj, oni koji donekle poznaju istoriju Zapadne Amerike odmah se prisete događaja poput Fetermanove bitke, Bitke kod Rouzbada i, naravno, Bitke kod Litl Bighorna. Oni pomisle na *legendarnog* Ludog Konja. Ludi Konj je *zaista bio* ratni vođa plemena Lakota koji je u razmaku od osam dana savladao dva komandanta američke vojske: brigadnog generala Džordža Kruka i potpukovnika Džordža Kastera. Međutim, o njegovim podvizima van bojnog polja manje se zna. Postupcima kao što je pronalaženje mesa usred mećave zadobio je naklonost onih koji su ga poznavali kao običnog čoveka. U njihovim očima on je postao heroj mnogo pre nego što je postao legenda za druge ljude posle Litl Bighorna i poraza Sedmog konjičkog puka američke vojske.

Ludi Konj mi je heroj još od detinjstva. On je nesumnjivo bio najpoznatiji vođa Lakota u drugoj polovini devetnaestog veka tokom burnih događaja u severnom delu Velikih ravnica. Njegovo ime je urezano u svest većine Amerikanaca, zajedno s imenima starosedelačkih poglavica i heroja iz drugih plemena, kao što su Džeronimo, vođa apačkog plemena Čirikava; poglavica Džozef iz plemena Nez Pers; Vašaki iz plemena Istočnih Šošona, i Kvana Parker, poglavica Komanča – da spomenem samo njih nekoliko. On svakako nije ništa manje poznat od Bika Koji Sedi, vrača plemena Hunkpapa Lakota i političkog

vođe, koji mu je bio prijatelj i saveznik, ili Crvenog Oblaka, njegovog sunarodnika iz plemena Oglala, koji mu nije bio prijatelj.

U početku sam o Ludom Konju znao samo da je bio borac, ratnik. Nisam znao niti me je zanimalo kako se osećao, o čemu je razmišljao; interesovao me je samo zato što je iz plemena Lakota, što je bio hrabar i činio dela koja su rasplamsavala moju maštu. Međutim, s vremenom sam saznao za još priča. Danas Ludog Konja poznajem prvo kao čoveka a na drugom mestu kao legendu, i to vrlo dalekom drugom mestu. On je zapravo veoma sličan mom ocu, mojim stričevima i dedama. Hoda uspravno, pristojan je i govori tiho. Uz to okružuje ga i oreol tajanstvenosti, kao da ga ponekad vidim u izmaglici u kojoj se mešaju legenda i stvarnost. Taj njegov oreol izgleda najviše privlači ljude i siguran sam da mnogi pre žele da dokuče tu tajanstvenost nego da se poistovete s njim kao čovekom.

Jasno se sećam da sam njegovo ime prvi put čuo u leto kad mi je bilo šest godina. Moj deda Albert, čovek koga sam poznavao kao deku Ajzaka i ja upravo smo bili prešli reku Litl Vajt* i stali da se odmorimo. Dok su obojica uvijali sebi cigarete, jedan je uporedio sporu reku Litl Vajt s rekom Grisi Gras. Kasnije sam saznao da se Grisi Gras nalazi na jugu središnjeg dela Montane i da je poznata pod imenom Litl Bighorn. U senci gustog šumarka s vrbama dva starca su pričala o nekoj bici a imena koja nikad dotad nisam čuo – ili se barem ne sećam da sam ih ranije čuo – prelazila su im preko usta tog dana pored reke. *Pizi, Tatanka Iyotake, Inkpa Duta, Tasunke Witko i Pehin Hanska*. Oni su naravno pričali o Žučnom Biku Koji Sedi, Crvenom Strmom Brdu, Ludom Konju i Kasteru. Ime *Pehin Hanska* znači Duga Kosa a tako su mnoge Lakote zvali Džordža Kastera.

Bitka u kojoj su pričali odigrala se sedamdeset pet godina pre toga, odnosno desetak godina pre nego što su se njih dvojica rodila. Međutim, oni su o njoj razgovarali kao da se desila

* U prevodu, Mala bela reka (engl. *Little White River*) (Prim. prev.)

dan pre toga jer su o njoj slušali od svojih očeva i stričeva, od generacije koja je bila živa 1876. godine i od ljudi koji su boravili u velikom logoru duž reke Grisi Gras.

Koliko sam razumeo, Duga Kosa i njegovi vojnici bili su potpuno poraženi. Uz Lakote bili su i Severni Čejeni – *Šahijele*. Vojnici su prvo napali južni kraj logora uz reku Grisi Gras a potom i severni. Oni koji su se nalazili u južnom delu bili su zaustavljeni i potpuno potučeni, proterani preko reke do vrha brda gde su iskopali plitke kanale da bi se sakrili. Oni koji su pokušali da pređu u napad sa severa zaustavljeni su kod reke i proterani uz dugu strminu. Bili su prinuđeni da se bore dok su se povlačili, padali su i ginuli dok su bežali sve dok samo nekolicina njih nije ostala odsečena na kraju dugačkog grebena, gde su i ubijeni.

U priči o toj bici jedno ime se ponavljalo češće od drugih: *Tasunke Witko* ili „Njegov Ludi Konj“. On je bio vođa boraca i očigledno je da je i sama njegova pojava na bojištu bila dovoljna da ostale motiviše na borbu. *Tasunke Witko* je predvodio napad ratnika na vojnike u drugom jurišu u toj bici. Dok se prisećao te bitke više godina kasnije, jedan vođa Šahijela prokomentarisao je njegov postupak rečima: „Nikad nisam video toliku hrabrost.“

Do svoje šeste godine naslušao sam se mnogo priča od obojice deda. Dobro sam znao da je biti borac nešto što je između ostalog činilo pravog muškarca u to staro doba Lakota. Znao sam da su muškarci često ranjavani u borbama i da su ponekad ginuli. A znao sam i da je muškarac mogao da se dokaže u borbi. To što je jedan čovek očigledno probudio takav osećaj naklonosti i poštovanja u obojici staraca koji su mi ispričali priču o bici na reci Grisi Gras 1876. – bici kod Litl Bighorna kako je često nazivaju – svakako je imalo neki značaj. U svom svetu šestogodišnjaka poznao sam samo još dva-tri starija čoveka koji su bili slični mojim dedama i nije bila mala stvar kad su *oni* nekom ukazivali poštovanje. Tog dana pored Male bele reke, *Tasunke Witko* je postao deo mog života.

Kao i svaki lakotski dečak koji je slušao o podvizima Ludog Konja na bojištu, osećao sam strahopoštovanje prema njemu i u mojim očima odmah je postao veći od života tako da sam ga izdvojio od stvarnosti. Ne sećam se tačno kad sam shvatio da Ludog Konja ne čine samo njegova fizička pojava, osobine ili podvizi kao borca i vođe. Svest o tome stekao sam zato što su priče koje sam slušao od svojih deda i ostalih odraslih dobijale realističniji ton kako su oni u njih dodavali pojedinosti u skladu s mojim intelektualnim i emocionalnim razvojem. Ludi Konj je postao konkretniji lik i ja sam počeo da ga slikam četkicom stvarnosti umesto da ga doživljavam kroz iskrivljenu sliku legende.

U toj stvarnosti svaki dečak Lakota u to vreme odrastao je na konju pa ni Ludi Konj nije bio izuzetak. Kao odraslu osobu, opisivali su ga kao veštog jahača. Mnogi koji su s njim jahali u borbi sećali su se da je koristio dva konja za boj – dorata i alata. Više mu se sviđao dorat, kastrat. Kasnije je imao omiljenog konja za jahanje, žučkastog šarca. Više je voleo kastrate pošto su bili izdržljiviji od kobila i pastuva. Taj dorat nije bio samo brz, već i neobično izdržljiv. Njega je jahao u brojnim susretima s neprijateljima – i starosedecima i belcima. Ludi Konj je voleo da odmara i osveži svog konja tako što bi ga jahao do vrha brda i tamo pustio da uživa na povetarcu ili stoji na vetru.

Kao i svaki muškarac iz plemena Lakota, on je verovatno izuzetno vešto koristio luk zahvaljujući učenju i obuci koje je prošao. U njegovo vreme nije bilo neobično da tinejdžeri strelom pogode skakavce u letu. Za divno čudo, slika koju sam o njemu kao ratniku stekao u detinjstvu nije bila daleko od istine. Kao zreo borac, za borbu prsa u prsa on je zaista najviše voleo da koristi ratnu toljagu s kamenom glavom i pričali su da je bio izuzetno vešt s njim, naročito kad je bio na konju i u dugim borbama. Međutim, iz nužde je nabavio jednometnu sprednjaču a kasnije i repetirku.

Ludi Konj svakako nije bio najviši niti najjači među borbama Lakota svog vremena. Verovatno je bio visok negde između

metar šezdeset osam i metar sedamdeset osam centimetara. Ipak, hrabrost i neustrašivost ne zavise od visine i spretnosti. Međutim, s druge strane on nije bio tipičan Lakota borac u smislu da nije upražnjavao ritual koji se zvao *waktoglakapi* ili „pripovedanje o svojim poredama“. Bio je to jednostavan običaj po kome se od boraca očekivalo da pričaju o svojim podvizima na bojištu. Ludi Konj je zapravo retko kad pred porodicom govorio o svojim podvizima.

Ponekad mi se čini da se Ludi Konj stvarno nadvija nada mnom. Deluje moćno i oči mu sevaju. Pretpostavljam da takve trenutke doživljam da ne bih zaboravio da postoji nasleđe veće od života a to je obeležje Ludog Konja zahvaljujući kome se on izdvaja od naših drugih predaka. To je zapravo povezano s nečim što prevazilazi njegove podvige, nešto što tradicionalan narod Lakota zna i razume, nešto što oni koji ne pripadaju svetu Lakota često pogrešno shvataju.

Moj deda je voleo da u kasno letnje popodne posmatra oblake koji se skupljaju ka zapadu, one sivoplave, zgusnute oblake u čijoj se utrobi čuje potmula grmljavina koja obećava munje i kišu. Dok smo jedne letnje večeri gledali kako se olujni oblaci približavaju i slušali potmulu grmljavinu u daljini, tiho je progovorio. *Wakinyan ihanble ske*. Kažu da je sanjao Grmljavinu. On je govorio o Ludom Konju. Dakle, između ostalog, on je bio Sanjar Grmljavine.

Svako ko je sanjao Gromovita bića – *Wakinyan* – bio je pozvan da sledi stazu *Heyoka* (hejoka), poznatog i kao *wakan witkotkoka*, u slobodnom prevodu „lud na sveti način“. *Heyoka* je bio živi kontraš blesavog, ponekad čak i ludog ponašanja ali se od njega uglavnom očekivalo da živi i ponaša se suprotno prihvaćenim pravilima. Postupajući tako, Sanjar Grmljavine je žrtvovao svoj ugled i ego zbog naroda. Ludi Konj je upravo to i radio u svojim zrelim godinama sve do poslednjeg daha.

On nam je ostavio nasleđe koje istovremeno predstavlja i put i izazov koji treba slediti.

Mnogo kasnije, u svojim zrelim godinama, shvatio sam da je moje istraživanje o životu Ludog Konja počelo tog dana pored Male bele reke leta 1951, skoro sedamdeset četiri godine posle njegove smrti u Kamp Robinsonu u Nebraski. To istraživanje se za mene kao dete plemena Lakota odvijalo na najprirodniji mogući način.

Severni deo Velikih ravnica smatram svojim domom jer sam tamo rođen i jer su na mene veliki uticaj imali i ta zemlja i ljudi koji su joj bili najbliži. Imao sam privilegiju da odrastem u okolini mesta Hors Krik i Swift Ber u indijanskom rezervatu Sijuksa Rouzbad gde sam se povezao s prijateljima i rođacima svog dede i svoje babe s majčine strane, Alberta i Eni (Orao Dobrog Glasa) Dva Sokola. Takođe sam proveo nekoliko godina u zajednici Lakota u okolini Kajla u Južnoj Dakoti, u rezervatu Pajn Ridž, gde je moj deda po očevoj strani, Čarls Dž. Maršal, služio kao đakon episkopalne crkve. Tamo je isto bilo mnogo prijatelja i rođaka koji su bili stare Lakote. Svi oni su se rodili u periodu između 1890. i 1910. a njihovi roditelji između 1860. i 1890. godine.

Svi stariji pripadnici Lakota naroda s kojima sam imao kontakt nesebično su sa mnom delili svoje znanje, mišljenja i priče. Naravno, jednom detetu priče su samo priče. Ali kako sam sazrevao, postepeno sam shvatao da slušam osnovne informacije o istoriji i kulturi. Ti stari ljudi bili su najpodobniji da govore o kulturnim vrednostima, tradicijama, običajima i istorijskim dešavanjima – poznatim i onim manje poznatim – koji su postojali u vreme Ludog Konja. Bilo je stvarno zanimljivo slušati razgovore i razmišljanja o tome kako se osećao i šta je mislio u konkretnom trenutku. Oni ne samo da su mi stvorili prvu sliku o životu Ludog Konja, već su bili skoro neiscrpan izvor informacija o njemu i životu naroda Lakota u prošlosti.

Bio sam u srodstvu s većinom njih koji su živeli u Hors Kriku i Swift Beru (videti spisak u odeljku *Izvori* na kraju knjige) preko babe i dede s majčine strane. Oni koji su živeli u rezervatu Pajn Ridž bili su poznanici babe i dede s očeve strane. Svi

su bili izvanredni pripovedači i nikad nisu propustili priliku da ispričaju neku priču dečaku željnom da ih sluša. Mnogo puta bi se jednostavno desio spoj dobrog raspoloženja i povoljne prilike i neko bi tako započeo priču. Isto toliko često, naročito kad sam postao malo stariji, postavljao sam im pitanja da bih nešto razjasnio ili da bi mi ponovo ispričali neku priču. Naravno, najdostupniji mi je bio deda s majčine strane, Albert Dva Sokola. To je bio čovek s brojnim talentima. Za mene je bio najbolji mogući primer vredne, skromne, nesebične i izuzetno duhovne osobe. On je predstavljao primer za sve stvari o kojima je govorio u svojim pričama, kao i moja baka Eni.

Drugi deda, Ajzak Nož, bio je istog kova. Taj krupan čovek blage naravi dugo godina je radio na železnici. Njegova sestra Junis bila je jaka žena. Ona se udala za čoveka po imenu Crni Vuk i rano je ostala udovica. Jedan sin joj je poginuo u pucnjava. Drugi sin koga je dobila s drugim mužem po imenu Konj U Trku poginuo je u nesreći dok je služio vojsku. Ona je morala da bude jaka da bi preživela tragediju i muku koje su je snašle. Međutim, uvek mi se rado smešila i mazila mi lice jakim rukama.

Wilson Dženis iz Kajla u Južnoj Dakoti bio je slep i imao snežnobelu kosu. Njegova žena Alis bila je sitna, mršava žena takođe s jakim rukama. Mnoge moje tetke i bake bile su nežne duše blagog pogleda a naspram takve pojave njihove jake ruke bile su upečatljiv kontrast.

Poslednja koja je okončala ovozemaljsko putovanje bila je jedna baka s očeve strane, Kejti Rubido Plavi Grom, očeva tetka. I ona je bila sitne građe. Rodila se juna 1890. godine (trinaest godina posle smrti Ludog Konja) a umrla 1991, mesec dana pre sto prvog rođendana. Volela je da posmatra ples i priča priče o tome i o babcama koje su imale posebno mesto u to vreme.

Moj spisak se nastavlja, kao i sećanja. Zahvaljujući svim tim osobama, svakoj pojedinačno, dobio sam informacije i saznanja

koje sâm verovatno nikad ne bih stekao. Ova knjiga je više plod njihovog truda nego mog.

Niko od ljudi koji su mi pripovedali priče o Ludom Konju naravno nije tvrdio da ga je video jer su svi rođeni mnogo kasnije. Oni su, međutim, bili deca i unuci ljudi koji su živeli u doba Ludog Konja i od kojih su neki uspeli da ga na trenutak vide ili iz prve ruke slušaju priče od onih koji su ga zaista i videli. Tako je njihovim pričama i opisima uvek prethodila lakotska reč *ske*, što znači „pričalo se“. Dakle, pričalo se da je Ludi Konj bio vitak i imao talasastu, tamnosmeđu kosu dok mu ten nije bio toliko taman kao kod većine pripadnika plemena Lakota. Međutim, imao je crne oči, usko lice, dug, prav nos tipičan za Lakote i široka usta. Takvo prenošenje informacija predstavljalo je svakako vid usmene tradicije Lakota koja se održavala kroz stotine generacija.

Mi Lakote naravno da nismo izmislili usmeno predanje. Ono je postalo tradicija ljudskog društva mnogo pre nego što dosežu ljudsko pamćenje i pisani zapisi. Jednostavnim jezikom, to je prosleđivanje informacija s jedne generacije na sledeću samo ili uglavnom usmenom rečju. Te „informacije“ obuhvataju porodicu, zajednicu, plemensku i nacionalnu istoriju, kao i praktična znanja koja omogućavaju fizički opstanak, obezbeđuju filozofski razvoj, podučavaju društvenim ulogama, ponašanju, normama i vrednostima, i omogućavaju održanje duhovnih verovanja. Iako je pisana reč zamenila usmenu u smislu glavnog načina za prenošenje informacija, svaka kultura i društvo koristili su usmeno predanje u nekom periodu svoje evolucije. Mi, današnje Lakote, imamo kulturu koja i dalje neguje usmenu tradiciju koja obuhvata samo tri generacije unazad. Taj mehanizam kod nas još uvek funkcioniše.

Iako su oni koji ne pripadaju svetu Lakota izmislili mitove i legende o Ludom Konju, on je pravi heroj za narod Lakota koji zna kakav je on zaista bio. Sa neindijanske strane zaista postoje zapisi o Ludom Konju ali pomisao da su takvi zapisi

jedini pouzdan izvor sužava nam pristup toj istoriji i pogled na nju. Svaka priča ima više strana a naročito ona koja se tiče istorije i zato sve strane mogu da pruže uvid i materijal kada ih sve spojimo u jednu priču. Pregršt podataka o kulturi i istorijskih saznanja nije dostupno neindijancima zbog jednostavne sumnje koju gaje mnoge Lakote (i ostali starosedeoci). Sumnja postoji zato što isuviše neindijanaca diže nos na pomisao da bi usmena tradicija trebalo da se smatra verodostojnom. Smatram da je to beskrajna politička i etnocentrična rasprava, i sve dok se to pitanje ne reši svi ćemo biti na gubitku. Barem u ovoj knjizi ja sam odlučio da saslušam obe strane.

Po mom mišljenju, istorija je nešto što svima nama kolektivno pripada mada monopol na izveštavanje o istorijskim događajima i njihovo tumačenje drže oni koji sebe vide kao „pobednike“, „osvajачe Zapada“ ili „krotitelje zemlje“. Bez obzira na te samoljubive etikete i stavove, imamo pravo da sagledamo svaki aspekt svoje istorije i čujemo sve glasove koji imaju šta da kažu. Zaista moramo insistirati na tome.

Neki drugi pisac Lakota verovatno bi imao drugačiji pristup temi o Ludom Konju. Ipak, stav Lakota o Ludom Konju treba predočiti onima koji imaju usko gledište. Ludi Konj je isuviše važan narodu Lakota i zato ne možemo biti ravnodušni na zablude u vezi s njim. Moj Ludi Konj je odavno prestao da bude jednodimenzionalan junak imun na ljudske slabosti. Dao sam sve od sebe da ga oživim. Prihvatam ga kakav je bio kao čovek – kao pripadnik plemena Lakota koga su formirali okruženje i period u kome je živio, kao i kultura u kojoj je odgajen. Svoju inspiraciju sam našao u nasleđu koje je ostavio kao običan čovek i nasleđu izuzetnog vođe. Osećam da smo povezani kad govorim maternjim jezikom, dok pravim luk od jasena ili strele od vrbe i kad činim ono što je u mojoj moći da rešim probleme i izazove s kojima se moje pleme suočava u ova vremena. Običaji koje je upražnjavao, tradicije kojih se držao i vrednosti po kojima je živio i dalje su održivi jer je uradio sve što je mogao da ih očuva. Branio ih je tako što ih je poštovao

i borio se za njih. Zbog svega toga on će uvek biti moj heroj. Zbog svega toga on će mi uvek biti jednako stvaran kao što su to moja majka i moj otac, moje babe i dede.

Za mene će Ludi Konj uvek biti neukrotivi ratnik i vođa. On nije bio neustrašiv ali strah ga nije omeo da se bori. Bio je čovek koji je realno gledao na svoje okruženje i prisutne okolnosti. Bio je svestan ogromne odgovornosti i velike časti da predvodi muškarce u borbi, kao i zastrašujuće odgovornosti da živi život tako da svakom može da bude pozitivan primer. Zamišljam ga kao *wica* ili „kompletnog čoveka“ (to ne treba pomešati s izrazom *wicasa* ili „muškarac“ kojim se najčešće označava rodna pripadnost). Svaki muškarac Lakota težio je da bude *wica*. *Wica* je bio muškarac koji je ispoljavao najveće vrline Lakota – velikodušnost, hrabrost, moralnu snagu i mudrost.

Ludi Konj nije bio savršen ali je drugima nesebično pomagao u materijalnim stvarima i svesrdno je radio u njihovom interesu. Stalno je pokazivao hrabrost i na bojištu i van njega. Zahvaljujući moralnoj snazi, držao se svojih vrednosti, uverenja i principa u vreme teških promena koje su zadesile Lakote i nastojao je da stekne mudrost, shvativši da ona dolazi kako kroz neuspeh, tako i kroz uspeh.

Bio je po mnogo čemu sličan ostalim muškarcima Lakota svog vremena, zaista isti kao i većina muškaraca Lakota iz devetnaestog veka. Poput njih, Ludi Konj je bio mnogo toga i imao je brojne uloge. Bio je sin, suprug, brat, otac i učitelj. Između ostalog, pravio je oružje i alate, bio je lovac i tragač, konjanik, izviđač i borac. Bio je i veliki mislilac, sramežljivi usamljenik, neustrašivi branilac svega što mu je bilo dragoceeno, pronicljivi posmatrač, odbijeni udvarač, moralna osoba, porodičan čovek i patriota. Ukratko, živeo je svoj život, donosio odluke, bio preduzimljiv, suprotstavljao se, pravio je greške, nalazio zadovoljstvo u tome ko je i šta je bio i šta jeste ili nije učinio, i snosio je posledice svega toga. To je njegovo nasleđe.

Ukratko o imenima. Na engleskom jeziku u svetu je poznat kao Ludi Konj. Na jeziku Lakota, kako sam ranije pomenuo,

njegovo ime glasi *Tasunke Witko* što znači „Njegov Ludi Konj“ ili „Njegov Konj Je Lud“. Prema brojnim pričama starijih, u detinjstvu se zvao *Jiji* ili „Svetlokosi“ i tako ću ga zvati kad budem govorio o njegovim dečaćkim danima.

Dugo sam imao nedoumice oko formata ove knjige, o čemu sam razgovarao i sa svojim urednikom jer sam se kolebao između detaljnog prikaza života Ludog Konja i vremena u kome je živio i obične biografije. U ovoj knjizi ima elemenata obe forme ali i još ponečega, iako to nije ništa novo.

Biografski narativ je pokušaj da prikažem život Ludog Konja kao što bi to činio pripovedač. U stara vremena priče o herojima pričane su dečacima i mladićima da bi se upoznali s dugogodišnjom tradicijom *wica*, „kompletnog muškarca“. To je naravno delom podrazumevalo i sticanje osobina ratnika pa su tako mnoge priče bile o ratnicima. Međutim, to nisu bile izmišljene priče; one su pripovedale o ljudima koji su stvarno postojali i njihovim podvizima i uspesima. Nije bilo boljeg načina da se inspirišu mladi.

Neki starac bi rekao, *Hiju wo, takoja, wica wawoptetusni wan tawoecun ociciyakin ktelo*. To je doslovno značilo: „Dođi, dete. Hoću da ti pričam o podvizima heroja.“ U slobodnijem prevodu to je značilo: „Dođi, dete da ti ispričam priču o heroju.“ Reč *wawoptetusni* ima nekoliko značenja. Može da znači „besprekora“, „vičan“ ili čak „veći od života“. Takvi su bili muškarci iz priča o herojima.

Narativ je obogaćen esejima – pod naslovom *Sećanja* – koji mu daju dodatnu dimenziju savremenim gledištem o životu i vremenu Ludog Konja i njegovom svetu Lakota.

Za bilo kakve nedostatke odgovoran sam samo ja i oni svakako nisu proistekli iz teme ove knjige niti su za njih krivi stari pripovedači koji su mi darovali svoje reči i svoja srca i tako nam pružili značajan osvrt na prošlost.

Dakle, evo priče o heroju kakvu je ja znam.

Oyate Kin (*Narod*)

Narod čine tri grupe, dve istočne i jedna zapadna. Imena grupa znače „savez prijatelja“ i podrazumevaju razliku u smislu dijalekta i geografskog područja. Sve tri grupe se međusobno razumeju. Svaka ima podgrupu ili diviziju.

Dakota

Dakote su poznati i pod imenom *Isanti*. Ono potiče od dakotskih reči *isan* ili *nož* i *ti*, što znači „živeti ili nastaniti“. Nekad davno, *Isanti* su pravili logore na mestima gde su skupljali kamenje od kojih su pravili noževe, najviše preko reke Misuri ka severoistoku. *Isanti* su na kraju postali *Santi* i oni obuhvataju sledeće podgrupe:

Mdewakantunwan – narod s jezera Spirit;

Wahpekute – strelci lišća (ili pucati među lišćem);

Wahpetunwan – narod koji živi među lišćem ili narod s jezera Travers; i

Sissetunwan – narod iz močvare.

Nakota

Nakote su poznate i kao *Ihanktun*, što u slobodnom prevodu znači „selo na kraju“ jer su se njihova sela nalazila daleko ka jugoistoku preko reke Misuri. Narod *Ihanktun* je na engleskom postao *Jankton* i njegove podgrupe su:

Ihanktunwan – narod s kraja; i

Ihanktunwanna – mali narod s kraja (što znači manja grupa).

Lakota

Lakote su bili poznati i kao *Titunwan*, što znači „žive gde mogu da vide“ i „narod iz prerije“. Naziv *Titunwan* je na engleskom postao *Teton*. Lakote su živeli zapadno od reke Misuri a njihove podgrupe su poznate pod imenom *Oceti Sakowin* ili „Sedam Vatri“ a šire su poznate kao „Sedam Vatri Veća“:

Oglala – rasuti;

Sicangu – opečena noga ili butina;

Hunkpapa – oni čiji je logor na kraju;

Mniconju – saditi pored vode;

Oohenunpa – dva ključanja ili dva kotla;

Itazipacola – bez lukova; i

Sihhasapa (ponekad *Siksika*) – crni tabani ili crna stopala.

Kalendar Lakota

Godišnji kalendar koji su koristili Lakote zasnivao se na trinaest lunarnih ciklusa tako da su imali trinaest meseci. Mesecima su dali imena prema događajima iz prirode, mada su potplemena Lakota često imala različite nazive za iste mesece. Srednji mesec je dobio ime tako što mu je prethodilo šest meseci i posle kog je sledilo još šest meseci. Zbog lunarnog ciklusa od dvadeset sedam i dvadeset osam dana, meseci u kalendaru Lakota nisu se tačno poklapali sa savremenim kalendarom; oni su se zapravo preklapali pa je ovo poređenje orijentaciono.

<i>Tioheyunka Wi</i> – Mraz U Tipiju	januar
<i>Cannanpopa Wi</i> – Drveće Koje Pupi	februar
<i>Istawicanyazanpi Wi</i> – Slepilo Od Snega	mart
<i>Magaglihunnipi Wi</i> – Kad Se Guske Vraćaju	april
<i>Ptehincala Sapi Wi</i> – Crvena Telad (Se Rađaju)	} maj
<i>Pehingnunnipi Wi</i> – Kad Konji Gube Dlaku	
<i>Wipazuke Waste Wi</i> – Zrele Bobice	jun
<i>Wicokannanji Wi</i> – Sunce Stoji Na Sredini	jul
<i>Wasutun Wi</i> – Kad Sve Zri	} avgust
<i>Ptehincala Sapapi Wi</i> – Kad Telad Potamne	

<i>Canapegi Wi</i> – Lišće Tamni	septembar
<i>Canape Hinhpayapi Wi</i> – Kad Lišće Opada	oktobar
<i>Waniyetu Wi</i> – Zima	novembar
<i>Waniyetu Cokan Wi</i> – Sredina Zime	decembar
<i>Wiotehika</i> – Teška Vremena	januar

Prvi deo
Detinjstvo

Jedan

Majka ga je rodila na mestu koje je bilo simbol sveta Lakota, mestu koje se zvalo *srce svih stvari* – na Crnim brdima. Pošto joj porođajni bol nije bio stran, izdržala ga je u tišini uz brižnu pomoć One Koja Prihvata Bebe, babice, stare žene čije su ruke bile prvi putokaz, prva dobrodošlica koju su osetila brojna novorođenčad. Druge žene su pomagale u tipiju* postavljenom malo dalje od omanjeg logora. One su pružale znanje i podršku posmatrajući kako se glavica sa zift crnom kosom pomalja u svetu Lakota. Kasnije su cokane i tepale mu, i razmenjivale zadovoljne osmehe kad je otvorio oči, toliko tamnosmeđe da su delovale kao crne.

Ta grupa žena radila je u tišini. Majku su ostavile da leži dok su kupale novi život. Jedna je provirila glavu kroz vrata tipija da bi obavestila devojke koje su napolju čekale da se rodio dečak, budući staratelj i zaštitnik svog naroda. Tako je vest stigla do njegovog oca koji je nervozno čekao u svom porodičnom domu, kao što to čine svi očevi koji očekuju rođenje deteta.

Kad je čuo vest, napunio je lulu duvanom i ponudio je Majci Zemlji, Ocu Nebu i Silama Zapada, Severa, Istoka i Juga,

* Tipi je indijanski šator konusnog oblika. (Prim. prev.)

i konačno Tvorcu, a zatim je u tišini popušio lulu u znak zahvalnosti za novi život, za dolazak na svet novog pripadnika plemena Lakota.

Novi život je halapljivo sisao iz majčinih grudi, nestrpljiv da započne svoje putovanje. Pomoćnice su bile zadovoljne. Jedna je tiho zapevala uspavanku, nežnu ritmičnu pesmicu poput sporih otkucaja srca. Uskoro se pogleda punog ljubavi i njegova majka tihim glasom pridružila u pesmi, čvrsto ga privijajući uz sebe i osećajući njegovu vlažnu kožu na svojim golim grudima čak i kad ih je oboje jedna žena umotala u veliki topao ogrtač, spajajući tako majku i sina.

Do 1840. godine, veliki deo severnih Ravnica na teritoriji Severne Amerike definitivno je pripadao svetu Lakota. Od reka Madi (Misuri) na istoku, Raning Voter (Najobrara) i Šel (Nort Plat) na jugu, Sjajnih planina (Bighorn) na zapadu i severne granice koja se prostirala od reke Elk (Jeloustoun) na istoku do reke Najf koja se ulivala u Madi, područje koje je zauzimao taj rasprostranjeni svet odgovaralo je broju stanovnika i njihovoj odlučnosti da ga štite. U tom svetu narod je živeo od lova. Ljudi su nekoliko puta godišnje premeštali logor da bi pratili smenu godišnjih doba i kretanje životinja od kojih su im zavisili hrana i odeća. Glavni izvor ishrane bio je *tatanka*, to jest bizon. Konji, koje su koristili već nekoliko generacija unazad, igrali su veoma važnu ulogu u životu Lakota. To je bio drugi razlog zbog kojeg je njihova teritorija bila toliko prostrana.

U tom svetu Lakota, životni put sinova tekao je u dva pravca koja su bila međusobno blisko povezana, poput dva debla istog stabla. Svaki dečak izrastao je u lovca i ratnika, staratelja i zaštitnika. Svaki rođeni dečak bio je obećanje da će narod ostati jak. Porodice su se molile da, kad odraste, svaki dečak bude jakog tela i uma, da sluša savete svojih očeva i dedova, i poštuje put koji je pred njim već utrt. Tako se tada radilo. Dakle, taj novopridošli život u svetu Lakota, u maloj zajednici ulogorenoj na mestu poznatom kao *srce svih stvari*, dočekan je kao nova nada i ljudi su se molili da bude zdrav i jak.

Sutradan ujutru grupa žena koje su pomagale na porođaju ispratila je pesmom majku i njenog novorođenog sina iz ženskog tipija u glavni logor, do ulaza u njen tipi. Ljudi su posmatrali a neki su se i pridružili povorci. Darovi dobrodošlice stajali su položeni pored vrata. Među darovima bio je i mali luk s maleckom strelom, nepogrešiv znak puta koji je bio već isplaniran za taj novi život.

Prekrivači od bizona bili su prostrti po podu tipija a oslikane posude od sirove kože – kockaste i pravougaone – bile su uredno poređane uz zid. Jedna devojčica, koja nije mogla biti starija od tri godine, čekala je nestrpljivo, kao i domaćin tipija. Žena je ušla, obišla oko središnjeg ognjišta i potom se zajedno sa svojim zavežljajem pažljivo spustila na stolicu od vrbe postavljenu odmah uz kameni oltar u dnu prostorije. Žena Sa Zveckavim Ogrtačem otvorila je zavežljaj i ćerki pokazala pramen talasaste crne kose na glavi njenog malog brata a zatim je podigla bebu u očevo naručje.

On je bio skroman čovek, iscelitelj. Ime mu je bilo Ludi Konj koje je nasledio od svog oca. Bila je to skromna porodica, deo ogranka Hunkpatila* plemena Oglala Lakota. Ona je bila poreklom iz plemena Mnikonžu Lakota. Deca su im tako imala krv naroda Oglala i Mnikonžu Lakota. Malecki dečak, onaj novi život, nova nada za svoj narod, promeškoltio je ručice i Ludi Konj je predosetio dobrotu i snagu u tom zavežljaju koji je držao u naručju.

Tada je otac zapevao pesmu dobrodošlice svom novom sinu.
Bio je to početak putovanja.

* Podgrupa plemena Oglala Lakota.

Dva

Otac malenog dečaka ponekad bi rekao svojoj ženi i svojoj ženskoj čeljadi u porodici: „On je vaš prvih nekoliko godina.“ Čak i da se to nije pominjalo, tada se tako postupalo. Tih prvih nekoliko važnih godina kad dete razvija koren sopstvenog bića koji će mu biti oslonac kasnije u životu, ono je prepušteno isključivo majci i babama, kao i svim majkama i babama u zajednici – *tiyospaye* – koje možda osete naklonost prema njemu.

Većinu prve godine svog života, sin Ludog Konja i Žene Sa Zveckavim Ogrtačem proveo je potpuno zadovoljan u zaštićenom okruženju svoje nosiljke koja je ili bila vezana za njegovu majku ili joj je bila postavljena nadohvat ruke. Bio je prijatno umotan i uglavnom je spavao. Čak i kad je počeo da se udaljava od nosiljke i iz majčine neposredne blizine, starija sestra bi se uvek našla uz njega, pazeći na njega budnim okom poput sokola. Osim nje, u zajednici je bilo i drugih žena i devojaka koje su predstavljale drugu liniju majki i baba za svu decu. Tako je taj dečak, poput sve dece Lakota, odrastao spokojno, svestan da će se uvek neko brinuti za sve što mu je potrebno, čak i ako je to bilo samo da ga uzme za ruku i vrati do majčinog tipija. Budući da su ga majka i sve žene iz njegovog neposrednog

okruženja odgajale s blagošću, jednako važna bila je i činjenica da je to bila jedna od prvih vrlina koje je naučio.

Dečak je takođe naučio da bude strpljiv. Njegovim hirovima i nagonima uglavnom je udovoljavano dok je on sve više istraživao granice svog okruženja vođen dečjom radoznalošću i ljubopitljivošću. Osim što su pazili da se ne povredi, ostali ga nisu odvrćali ni od jednog puta koji bi izabrao. Zahvaljujući tome on je izvlačio sitne ali važne pouke: prerijski kaktus je imao oštro trnje i zato je morao da ga izbegava; nije bilo moguće popeti se uz tipi; sve babe su za njega uvek imale barem šaku sveže opranih aronija; i takve slične stvari.

Kako je rastao i jačao, sve više je tumarao po selu i tako širio svoj svet. Igrao se među motkama za sušenje mesa i posmatrao žene kako gule životinjsku kožu prostrtu po zemlji ili je pomagao babi da odnese drva za ogrev do svog tipija. Znatiželja ga je vukla ka krdu konja koji su često pasli nadomak sela a stariji dečak zadužen da čuva krdo više puta ga je opominjao da se udalji. Igrao se i kotrljanja obruča zajedno s dečacima za kojima se čula graja dok su dugim štapovima kotrljali veliki vrbov obruč nastojeći da što duže ne dozvole nikom da mu priđe. Cilj im je svakako bio da se zabave ali ta igra je razvijala i brzinu, koordinaciju, kao i odlučnost. Igrača je takođe učila da se oslanja samo na sebe. Tako se sin Ludog Konja i Žene Sa Zveckavim Ogrtačem nije razlikovao od druge dece iz plemena Lakota osim po jednom.

Svaka beba Lakota rađala se s gustom, sjajnom crnom kosom koja je uglavnom zadržavala boju i u zrelim godinama. Međutim, kosa sina Ludog Konja postajala je sve svetlija dok je gubio bucmast detinji izgled, što se kod njega desilo brže nego kod većine dece. To se dopadalo njegovoj majci i ostalim ženama iz njegovog okruženja, mada su brinule da će mu to praviti probleme kasnije u životu. Oni koji su bili van dometa njegovog oštrog sluha zvali su ga *Jiji Kin* ili „Svetlokosi“.

„*Jiji Kin wanlaka he?*“, neko bi upitao. „Da li ste videli Svetlokosog?“